

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Одеська юридична академія»

В. А. Федоров

БОРГОВА ФУНКЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Монографія

Присвячена 20-річчю створення
Національного університету «Одеська юридична академія»
та 170-річчю Одеської школи права

Одеса
2017

УДК 336.27
ББК 65.26
Ф 33

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 1 від 29 серпня 2017 р.)

Рецензенти:

Ульянова Г.О. – доктор юридичних наук, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права, проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія».

Крижановський А.Ф. – Заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, ректор Міжнародного гуманітарного університету.

Федоров В. А.

Ф 33 Боргова функція сучасної держави : монографія / В. А. Федоров. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 176 с.

ISBN 978-966-916-373-8

Актуальність проблематики державного боргу та необхідність її дослідження підтверджуються тим, що у вітчизняній юриспруденції ще не вивчалася боргова функція сучасної держави, хоча окремі її характеристики, властивості, ознаки розглядаються вченими-теоретиками та представниками різних галузей правових знань. Але чіткі визначення сутності, структури, класифікації та призначення державного боргу, які розкривають зміст цієї категорії, відсутні. Її дослідження загальнотеоретичною юриспруденцією має методологічне значення для характеристики сучасної держави та її проявів, оскільки формує теоретичну основу для подальшого утвердження категоріального статусу сучасної держави.

Актуалізація проблеми державного боргу пов'язана з відсутністю концептуальної розробки такої функції сучасної держави як боргова функція. Між тим, визнання самостійного існування боргової функції корегує номенклатуру функцій сучасної держави, дозволяє розкрити особливості цього основного напрямку функціонування сучасної держави.

Особливості розвитку сучасної держави визначають нові завдання та напрямки їх вирішення, що потребує узагальнення накопиченого юриспруденцією досвіду і на його основі розробки такої основної функції сучасної держави як боргова функція. Характеристика боргової функції держави дозволяє розкрити нові грані діяльності сучасної держави.

УДК 336.27
ББК 65.26

ISBN 978-966-916-373-8

© Федоров В. А., 2017
© НУ «Одеська юридична академія», 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.	
СУЧАСНА ДЕРЖАВА ТА ДЕРЖАВНИЙ БОРГ	10
1.1. Особливості сучасної держави	10
1.2. Генезис фінансової діяльності держави та поняття державного боргу	23
1.3. Види державного боргу.....	48
1.4. Зв'язок державного боргу та державного кредиту.....	59
РОЗДІЛ 2.	
БОРГОВА ФУНКЦІЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ.....	69
2.1. Призначення боргової функції	69
2.2. Боргова складова фінансової політики держави	86
2.3. Боргова безпека держави в умовах глобалізації	100
РОЗДІЛ 3.	
БОРГОВА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	109
3.1. Поняття та види державного боргу суверенної України ...	109
3.2. Внутрішній державний борг суверенної України.....	127
3.3. Зовнішній державний борг суверенної України.....	138
ВИСНОВКИ	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156

ВСТУП

У вітчизняній і зарубіжній науці значна увага надається питанням, які стосуються різних сторін організації і діяльності держави. Держава визначається у багатьох аспектах: в інституціональному, суб'єктному і функціональному, з точки зору її статичності і динаміки, з позиції філософських категорій форми, змісту, сутності. Однак при цьому нерідко залишається без уваги низка питань, які безпосередньо пов'язані з функціонуванням держави у сучасних умовах. Дослідження держави у цьому ракурсі дає змогу охарактеризувати особливості буття сучасної держави.

Сучасна держава залишається носієм суверенітету і забезпечує реалізацію комплексу економічних, соціальних, політичних і духовних інтересів різних соціальних верств і груп. При цьому зростає роль фінансової діяльності держави. Ринок, гроші, власність – ефективний інструмент здійснення державної політики, яка спрямована на забезпечення життєдіяльності суспільства. Держава здійснює пошук нових механізмів розміщення та використання ресурсів; взаємодії із бізнесом; забезпечення ділової та інвестиційної активності; підтримання рівня зайнятості; стабілізації економічного стану.

Одним із ефективних засобів впливу на соціум у сучасних умовах є державний борг. З розвитком суспільства зростає потреба у фінансових коштах, які необхідні для покриття витрат, що виникають у держави, і виконання завдань, що постають перед нею. Упродовж усієї історії людства державні борги відігравали провідну роль в існуванні та розвитку держави. Однак в умовах ринкової економіки, державний борг усе більше перетворюється в ознаку сучасної держави та потужний важіль державної політики. Нині державний борг виступає не лише джерелом формування доходів держави, а й забезпечує регулювання економічних процесів, стає і конститується як соціальна гарантія.

Актуальність теми боргової функції сучасної держави полягає в тому, що для забезпечення ефективного функціонування Української держави необхідне впровадження виваженої політики державних запозичень та ефективного інституційного забезпечення її реалізації.

Особливості розвитку держави визначають нові завдання та напрями їх розв'язання, що потребує узагальнення накопиченого юриспруденцією досвіду і розробки на його основі такої основної функції держави як боргова функція. Характеристика боргової функції держави дозволяє розкрити нові грані діяльності сучасної держави. Між тим у вітчизняній юриспруденції ще не вивчалася боргова функція сучасної держави, хоча окремі її характеристики, властивості, ознаки розглядаються вченими-теоретиками та представниками різних галузей правових знань. Але чіткі визначення сутності, структури, класифікації та призначення державного боргу, які розкривають зміст цієї категорії, відсутні. Її дослідження загальнотеоретичною юриспруденцією має методологічне значення для характеристики сучасної держави та її проявів, оскільки формує теоретичну основу для подальшого утвердження категоріального статусу сучасної держави.

Отже, актуальність теми пов'язана з відокремленням у сучасних умовах державного боргу як найважливішого напрямку діяльності держави та виділення боргової функції як основної функції сучасної держави.

Нормативно-правова обґрунтованість необхідності проведення дослідження державного боргу полягає у тому, що в українському законодавстві закріплено поняття державного боргу та проведена класифікація внутрішнього та зовнішнього боргу. Найперше поняття внутрішнього державного боргу було закріплено в ст. 1 Закону України «Про державний внутрішній борг України». Нині поняття державного боргу міститься у ст. 2 Бюджетного Кодексу України.

Актуалізація проблеми державного боргу також пов'язана з відсутністю концептуальної розробки такої функції сучасної держави як боргова функція. Водночас, визнання самостійного існування боргової функції корегує номенклатуру функцій сучасної держави та дозволяє розкрити особливості цього напрямку функціонування сучасної держави.

Метою дослідження є аналіз державного боргу як найважливішої ознаки сучасної держави у аспекті напрямку та змісту її діяльності, тобто як боргової функції. Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність розв'язання таких задач:

- дослідити генезис формування та правового оформлення державного боргу в конкретно-історичних умовах;
- дати визначення поняття державному боргу та дослідити його особливості;
- виявити становлення державного боргу як ознаки сучасної держави;
- визначити боргову функцію як одну з основних функцій сучасної держави;
- визначити місце боргової функції у номенклатурі функцій сучасної держави;
- виявити та проаналізувати особливості формування та реалізації державного боргу у борговій функції сучасної держави;
- обґрунтувати необхідність законодавчого оформлення в Україні внутрішнього та зовнішнього державного боргу.

Методологічну основу дослідження складають концептуальні підходи та методи загальнонаукового та спеціально-юридичного пізнання, які уможливають розуміння особливостей функцій сучасної держави та виокремлення боргової функції як однієї з найважливіших.

Формально-логічний метод було використано при розгляді поняття та особливостей сучасної держави, класифікації державного боргу. Історичний метод дозволив розглянути генезу фінансової діяльності та розвиток боргових відносин. При вирішенні питання, пов'язаного з використанням боргових зобов'язань в сучасній державі, використовувався метод компаративістики, він же дав змогу розглянути питання про формування внутрішнього та зовнішнього державного боргу України та вплив на нього міжнародних інституцій. Крім того, при вивченні питання про функції сучасної держави і ролі боргової функції використовувався системний підхід. Для розв'язання питання про формування фінансової політики держави і державного боргу, використовувався статистичний метод. Міждисциплінарний підхід було втілено в роботі при розгляді проблем зв'язку фінансової політики та державного боргу, її впливу на формування та реалізацію боргової функції. Догматичний метод дав змогу висвітлити особливості боргової функції та види державного боргу в Україні.

Використання при написанні монографії положень сучасної методології дозволило цілісно і всебічно розкрити предмет дослідження, вирішити поставлені завдання і досягти позначеної мети.

Новаторські положення роботи пов'язані із тим, що робота є першим в українській юриспруденції комплексним теоретичним дослідженням, в якому державний борг розглянуто як невід'ємну складову діяльності сучасної держави, а боргову функцію представлено як одну з основних функцій сучасної держави, яка розкриває особливості існування сучасної держави в її внутрішніх та зовнішніх зв'язках; авторським визначенням боргової функції, згідно з яким боргова функція – це основний напрямок діяльності сучасної держави, в якій проявляється її фінансова політика, що виражається у системі правових відносин, які містять боргові зобов'язання держави як кредитора, боржника або гаранта погашення кредитів іншими кредиторами як всередині держави, так і за її межами; з дослідженням призначення боргової функції сучасної держави, яке розподілено на внутрішню та зовнішню функції, кожна з яких пов'язана з реалізацією фінансової політики сучасної держави; визначенням існування боргової функції у номенклатурі функцій сучасної держави; з визначенням боргової функції Української держави, шляхом розгляду особливостей управління борговою діяльністю в умовах сучасної України;

Наукова новизна результатів дослідження виражена також в наступних положеннях:

- розумінні державного боргу як необхідної складової діяльності сучасної держави, що є найважливішою запорукою існування сучасної держави як цілісності;

- класифікації функцій сучасної держави, шляхом поділу не тільки на основні та неосновні функції, а й на традиційні і нетрадиційні;

- розширенні підстав класифікації та видів державного боргу, шляхом поділу його за рівнем виникнення на державний та місцевий (муніципальний);

- дослідженні понять державний борг та державний кредит, які розглянуті крізь призму категорій «причина» і «наслідок»;

- аналізу положення про зв'язок фінансової політики та державного боргу через осмислення того, що фінансова політика визначає стратегію напрямів використання державного боргу;